

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Історичний факультет

Кафедра східноєвропейської історії

Історія української культури

ПРОГРАМА

**вибіркової навчальної дисципліни
підготовки бакалаврів**

за спеціальністю _____

(Шифр за ОПІ _____)

**Дніпро
2017 рік**

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: к.і.н., доцент кафедри східноєвропейської історії Бойко О.В.

Обговорено та схвалено науково-методичною комісією за напрямом підготовки/спеціальністю

“_____” _____ 20__ року, протокол №__

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія української культури» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю _____

Предметом навчальної дисципліни є вивчення комплексу матеріальних, духовних, інтелектуальних особливостей, способу життя, цінностей, традицій і вірувань в українських землях на різних етапах історичного розвитку.

Міждисциплінарні зв'язки:

Історія України, соціальна історія України, археологія, етнографія, мистецтвознавство, культурологія, релігієзнавство, фольклористика.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Українська культура від найдавніших часів до XVIII ст.
2. Українська культура у XVIII – на поч. XXI ст.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення з історією та сучасним станом української культури, як інтегральної культурологічної дисципліни, досягти якої можливо з огляду на те, що складові частини курсу органічно поєднують в собі як історичні аспекти української культури, так і окремі її специфічні галузі та напрямки, зокрема, мистецтво, науку, освіту, релігію тощо.

1.2. Виклад курсу «Історія української культури» спрямований на вивчення здобутків української матеріальної та духовної культури від її витоків до сьогодення, можливостей запозичення культурних цінностей інших народів, порівняльного аналізу ролі і місця вітчизняної культури в контексті світових та європейських культуротворчих процесів. Специфічною особливістю курсу історії української культури є його значний виховний потенціал, що дає можливість реалізувати в навчально-виховному процесі низку важливих завдань, зокрема таких, як виховання національної свідомості, громадянських якостей української молоді, становлення професійного мислення. Важливим завданням курсу є також формування та розвитку високої внутрішньої культури його слухачів на основі вивчення досягнень і закономірностей розвитку української національної культури.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:** концептуальні засади історії та теорії української культури; історію культури України, її місце в сучасному світі та Європі; головні напрями розвитку духовної культури України; історію становлення та розвитку окремих галузей української культури, - театру, музики, образотворчого мистецтва, архітектури; міжкультурні зв'язки України з країнами Європи та світу; проблеми та перспективи розвитку української культури в сучасному цивілізаційному процесі.

вміти: збирати, систематизувати інформацію, здійснювати порівняльний аналіз та використовувати її у практичній діяльності; аналізувати на основі наукової методології суспільствознавчих дисциплін багатий фактичний матеріал із історії української культури; визначати можливості культурних запозичень відповідно до національних інтересів України; чітко окреслювати предмет і завдання історії української культури відповідно до інших соціально-гуманітарних наук.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Українська культура від найдавніших часів до XVIII ст.

Тема 1. Мистецькі пошуки первісної людини на території сучасної України

Поняття культура, субкультура. Методологічні підходи до вивчення культури. Методи вивчення культурного процесу. Витоки української культури. Основні теоретико-методологічні проблеми культурного розвитку у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Прадавні мисливці та їх культурні пошуки.

Функції прадавнього мистецтва. Найдавніша культура землеробів та скотарів часів кам'яного віку на території сучасної України. Роль археологічних знахідок у реконструкції культурного розвитку найдавніших часів. Трипільська культура та її роль у формуванні вітчизняної культурної традиції. Початки й форми релігійних вірувань: мисливська магія, культ роду.

Тема 2. Пам'ятки скіфо-сарматської епохи, їх мистецька цінність

Міграційні процеси доби міді-бронзи та раннього заліза на території України та їх роль у формуванні відповідних культурних комплексів. Характеристика культурних пам'яток іраномовних кочовиків (кіммерійців, скіфів, сарматів). Культура скіфо-сарматської епохи. Мистецтво «звіриного стилю» іраномовних кочовиків. Курган як архітектурна споруда: структура, символіка. Неаполь Скіфський. «Поліхромна інкрустація» у сарматів.

Міфологічна свідомість: єдність об'єкта і суб'єкта, предмета і знака. Міфи - продукт тривалого формування, у них можна виявити нашарування або ідеї різних епох, це історичні ідіоми. Міфи як «педагогіка людського роду». Мудрість міфів і закладена в них філософія виховання полягає у системі правил, які охороняють світовий порядок від людської сваволі.

Тема 3. Еллінська колонізація Північного Причорномор'я та її роль у розвитку мистецьких уявлень про слов'ян

Роль еллінської колонізації Північного Причорномор'я у розвитку культури регіону. Архітектура полісів. Розвиток живопису, скульптури, музики, театру. Культурний діалог осілих і кочових народів на території південних українських земель. Культурні контакти греків із кочовим світом, взаємовплив культурних комплексів. Проблема переходу від хаосу до гармонії. Натурфілософський

світогляд. Культ краси та освіченості. Давньогрецька архітектура і пластичне мистецтво. Театри і грецька драма.

Фізично і морально досконала людина, в якій злилися добродетель і пропорційна краса тіла. Давньогрецька література. Основи грецької архітектури: периптер, ордер, капітель іонічного ордера, коринфський ордер. Мистецтво архаїки - основа художньої системи грецької класики.

Тема 4. Язичницькі культові старожитності на території України. Давньослов'янські скарби

Культура давніх слов'ян. Особливості язичництва: пантеон богів, символіка, культова творчість. Давньослов'янські скарби: Харківський, Мартинівський. Язичницькі культові старожитності. Формування культурного світу східного слов'янства. Особливості системи язичницьких вірувань, побутової культури, мистецьких пам'яток. Домінування християнської теології.

Мистецтво: вираження духовного буття світу й людини. Архітектура і мистецтво Візантії V - VIII ст. Вірую - осягаю, дедукою знання з віри. Без центру не бачили сенсу буття. Мистецтво має бути морально-виховним. Християнству чужий дух пізнього античного мистецтва. Символізм властивий античному міфу. Інтерпретація кожним на достойному йому рівні. В іконі символічний сам зображувальний персонаж.

Тема 5. Давньоруське мистецтво: між західноєвропейською та візантійською традиціями

Давньоруська культура. Південнослов'янський та візантійський впливи. Розвиток писемності, освіти, книжництва. Монастирі як осередки культури середньовіччя. Давньоруська література. Архітектура Київської Русі - храмова, світська, оборонна. Монументальний живопис, іконопис, книжкова мініатюра. Візантійський іконописний канон. Культурний комплекс Київської Русі. Особливості рецепції християнства. Соціальні світи Русі. Формування освітньої системи.

Складність візантійського мистецтва через поєднання основ, які здавалися непокінченими, схрещувалися найрізноманітніші художні традиції. Гармонія нового мистецтва виявлялася в хоровому співі християнських церков. Перший розквіт візантійського мистецтва у VI ст. при імператорі Юстиніані. Тривала криза візантійської культури у VII ст. Мозаїки візантійської церкви. Вершина зрілого візантійського стилю у XI - XII ст.

Тема 6. Пам'ятники романщини і готики в Україні

Соціокультурна трансформація XIV - XVI ст. Романська і готична архітектура в українських землях. Розвиток живопису в Україні. Реформування візантійського іконописного канону. Багатоголосний церковний спів. Театральна творчість. Вплив європейських стилів на формування культурного комплексу XIV - першої половини XVII ст.

Романська культура: літургія та карнавал. У культовій архітектурі романського періоду дерево витіснив камінь. XI - XIII ст. - час розквіту монументального мистецтва: живопису і скульптури. Розвиток книжкової

мініатюри, що становить собою живу та яскраву розповідь. Романський період - пора найвищого розквіту середньовічної культури, світської літератури і поезії,

Тема 7. Українська культура в 2-ій половині XIV – 1-ій половині XVII ст.

Інкорпорація українських земель до складу Литви та Польщі. Соціально-економічний розвиток України (розвиток міст, торгівля, ремесла, закріпачення селян). Соціальна структура населення України XIV - XVII ст. (шляхта, селяни, міщани, духовенство). Поява козацтва та його значення для розвитку української культури. Вплив гуманістичних та реформаційних ідей в Україні. Релігійні процеси в Україні в умовах протистояння Заходу та Сходу (боротьба за Київську митрополію, рух братств, Берестейська унія, відновлення та реформування православ'я Петром Могилою, підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату). Становлення української культури XIV - середина XVII ст. як синтез здобутків візантійської та західноєвропейської культур.

Тема 8. Українське бароко (середина XVII – кінець XVIII ст.).

Становище українських земель у середині XVII - XVIII ст. Втрата автономії України в умовах політики централізації Російської імперії. Передумови та причини розвитку бароко в Україні. Формування ідеологем «Київ - другий Єрусалим» та її значення для розвитку національної та релігійної самосвідомості. Київський культурний центр. Початок інтеграції української козацької старшини та духовенства в соціально-політичне та духовне життя Російської імперії. Розвиток історичної самосвідомості. Особливості українського бароко (архітектура, література). Григорій Сковорода - останній геній Старої України.

Шкільна драма, її автори і виконавці. Впливи єзуїтської освіти на театральне мистецтво в українських землях у XVII - XVIII ст. Вертеп: живий і ляльковий. Інтермедії, інтерлюдії. Багатоголосний церковний спів. М.Дилецький.

Меланхолійність властива певною мірою українській душі. Світлотінь - одна із головних художніх прийомів у європейському та українському бароко. Прагнення емблематичного осягнення світу. Оригінальні асоціативні образи у фольклорі. Символічний код мали всі види мистецтва. Різноманітна тематично література. Мемуарно-історичні твори, елітарно-міфологічна поезія, полемічні вірші, вірші-послання, панегірики.

Змістовий модуль 2.

Українська культура у XVIII – на поч. XXI ст.

Тема 9. Українські мистецькі впливи в Росії в 2-ій пол. XVII – XVIII ст.

Вплив української освітньої культури на шкільну справу у Московській державі. Роль українців у російському церковному житті, книгодрукуванні. Розвиток музики і театру.

Протиборство двох тенденцій. Вірність старовині зумовлювалась полемікою з унію, Неминучим було ламання старих традицій. Іконографічні сюжети характерні для бароко. Художній комплекс - Сорочинський іконостас. В основі портретного образу була висока станова свідомість феодала. Жести підкреслюють гідність та амбіції. Портретне малярство на Наддніпрянщині - ктиторсько-епітафіальне - посмертне зображення. Портретна галерея церковних ієрархів.

Тема 10. Мистецькі пам'ятки стилю рококо на українських землях

Особливості європейського стилю рококо, його прояви на українських землях. Пам'ятки архітектури рококо. Розширення світського сегменту в українському живописі. Світська культура в Україні у XVII - XVIII ст.

Дерев'яна храмова архітектура. Кам'яні церкви - пам'ятки архітектури. Імператорський (Марийський) палац, Дзвіниця Дальніх печер Києво-Печерської Лаври. Перенасиченість прикрасами, простота і раціональність. Почуття поступається місцем розумові, розсудливості.

Тема 11. Класицизм та його прояви в українському мистецтві

Соціокультурний розвиток українських земель в кінці XVII - XVIII ст. Містобудування на півдні України в другій половині XVIII ст. Перепланування старих міст центра України (Київ, Полтава та ін.). Розвиток міської культури. Архітектурна класика та її прояви в підросійській та підавстрійській Україні. Петербурзька академія - головний центр художнього життя в імперії.

Культура українських земель доби класицизму. Класична архітектура, живопис, театр, музична творчість. Формування класичної системи освітніх закладів в підросійській та підавстрійській Україні.

Тема 12. Національне відродження в Україні (кінець XVIII - XIX ст.)

Причини, передумови та періодизація українського національного відродження. Вплив ідей романтизму на українську культуру. Слобожанщина - центр національного відродження України. «Історія Русів». «Енеїда» Котляревського. Початок національного відродження на західноукраїнських землях. «Руська трійця». Процес націоналізації української греко-католицької церкви. Кирило-Мефодіївське товариство та ідея єдності слов'янських народів. Тарас Шевченко - ідеолог модерної України.

Тема 13. Розвиток української культури в другій половині XIX - на поч. XX ст.

Реформи 1860-1870-х років в Російській імперії та їх вплив на соціально-економічний та політичний розвиток України. Промисловий переворот, урбанізація та початок руйнування традиційного села. Зародження націоналізму. Громадівський рух. Галичина - український П'ємонт. Роль Івана Франка в національно-культурному русі. М.Грушевський і його роль у розвитку української національної культури. Вплив реалізму на розвиток українського мистецтва (література, театр, музика, живопис).

Тема 14. Модерн в Україні

Спільний україно-російський художній простір. Модерн в українських землях. Особливості адаптації стилю. Культурні пам'ятки періоду. Культура модерну на території України.

Історичний жанр в українському мистецтві не відзначається широтою тематики. Пейзажний жанр. Реалізм в українській скульптурі утверджується повільно. Зрушення у галузі розвитку музичної культури. Формування самобутньої композиторської школи. Драматичний театр.

Тема 15. Українська культура радянської доби (кінець 1910-х – кінець 1980-х рр.).

Лютнева революція в Петрограді та спалах національно-політичного відродження в Україні. Центральна Рада. Боротьба за незалежність України. Процес зростання національної свідомості «з селян до нації». Формування ідеї соборної України. Культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи. Національно-культурна політика Гетьманату. Створення української вищої школи. Українська Академія Наук. Д.Багалій, А.Кримський, Ст.Смаль-Стоцький, В.Вернадський, М.Туган-Барановський. Видавнича справа. Преса. Театр. Автокефалія Української православної церкви. Політика «українізації» та її вплив на українську культуру 20-30-х років ХХ ст. Розвиток освіти та ліквідація неписьменності. Літературний процес та Хвильовий. Український театр Леся Курбаса. Сталінський терор та його наслідки для української культури. Культурні орієнтації українського націоналізму. Розвиток культури України під час Другої світової. Шестидесятники. Рух дисидентів та боротьба за національну культуру. Вплив Горбачовської перебудови на українську культуру. Формування нової соціокультурної дійсності та її риси. Національна культура в умовах зростання національно-культурної ідентичності.

Тема 16. Українська культура в ситуації подолання наслідків тоталітаризму (кінець 1980-х – перша декада ХХІ ст.).

Риси нової соціокультурної дійсності: геополітична та культурна ситуація після розпаду двополюсної системи світу. Крах комуністичної ідеології та її наслідки для розвитку української культури. Проблема типології української національної культури. Культурологічні ідеї М. Хвильового, В. Липинського, І. Огієнка. та їх актуальність в умовах нової соціальної реальності. Українська національна ідея – передумова розвитку національної культури в умовах нової соціальної реальності. Фактори зростання національної культурної самосвідомості.

Перспективи розвитку української культури в сучасних умовах. Проблеми розвитку української культури в контексті глобалізації та ідеології глобалізму. Проблеми збереження української культурної та національної ідентичності в умовах глобалізації та ідеології глобалізму. Секуляризаційні процеси і їх вплив на українську культуру. Українська культура в ситуації постмодернізму. Специфічні риси українського постмодерну. Українська церква і релігія в ситуації постмодернізму.

3. Рекомендована література

1. *Бойко Ю.М.* Культурологія: методичні матеріали з аудиторної та самостійної роботи студентів за модульною системою. – Вінниця, 2005.
2. *Бойко Ю.М.* Українська та зарубіжна культура: історія становлення і розвитку культури стародавнього світу (курс лекцій). – Вінниця, 2001.
3. *Бойко Ю.М.* Українська та зарубіжна культура: методичні матеріали для самостійної роботи студентів. – Вінниця, 2002.
4. Енциклопедія українознавства. – Т. 1-4. – Львів, 1993 – 1994.
5. Європейська та українська культура в нарисах / За ред. І.З. Цехмістро – К., 2003.

6. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти / Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Ї К.: Літера, 2002. – 463 с.
7. Історія української та зарубіжної культури/ За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – К.: Видавництво „Знання”, 2002 – 351с.
8. Історія української культури: Побут, письменство, мистецтво, театр, музика / За заг. ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 651 с.
9. Історія української культури у 5 т. Т.1. Історія культури давнього населення України. Асєєв Ю.С., Баран В.Д., Баранов І.А. Ї К.: Наукова думка, 2001. – 1134 с.
10. Історія української культури у 5 т. Т.2. Українська культура XIII – першої половини XVIII століть. Александрович В.С., Балущок В.Г., Боянівська М.Б. – К.: Наукова думка, 2001. – 846 с.
11. Історія української культури у 5 т. Т.3. Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. Александрович В.С., Борисенко В.Й., Виврот Т.М. – К.:Наукова думка, 2003. – 1246с.
12. *Кордон М.В.* Українська та зарубіжна культура. – К., 2003.
13. Культура і побут населення України: Навч. посіб./ За ред. В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх. Ї Київ: Либідь, 1993. – 288 с.
14. Культура і побут населення України. – К., 1991.
15. Культура українського народу: Навч. посіб. /В.М.Русанівський, Г.Д.Вервес, М.В.Гончаренко та ін. – К., 1994
16. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К.,1996.
17. *Маланюк Є.* Нариси з історії нашої культури. – Київ: „Обереги”, 1992.
18. *Нельговський Б.П.* Українське мистецтво: Від найдавніших часів до початку XX ст. – К., 1976.
19. *Огієнко І.* Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Фірма „Довіра”, 1992
20. Основи художньої культури: Теорія та історія української художньої культури: Навч. посіб. Ч. 2 / Л. В. Анучина, В. Г. Грицаненко, Н. О. Карпова та ін./ За ред. В.О.Лозового, Л.В.Анучиної. Ї Х.: Основа, 1999. – 442 с.
21. *Попович М. В.* Нарис історії культури України. – К.,1998.
22. *Семчишин М.* Тисяча років української культури. – К., 1993.
23. Словник символів культури України: Навч. посіб./ За ред. В.П.Коцура; О.І.Потапенко, М.К.Дмитренка. – К.: Міленіум, 2002.
24. Теорія та історія світової і вітчизняної культури / За ред. Н.Я. Горбача – 1992.
25. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій: Навч. посіб. / А. К. Бичко, П. І. Гнатенко, А. М. Феоктистов та ін. – К.: Либідь, 1992. Ї 390 с.
26. Українська культура: Історія і сучасність: Навч. посіб. для студентів унів-тів та пед. ін-тів / С. О. Черепанова, В. Г. Скотний, І. В. Бичко та ін. – Львів: Світ, 1994. – 455 с.
27. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича /Упор. С.В.Ульяновська. – К.: Либідь, 1993.
28. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб./ За ред. М.М.Заковича. – К.: Знання, 2000.

29. Українська минувшина. – К., 1993.
30. Українська художня культура. – К., 1996.
31. Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. посіб. / О. П. Рудницька, Л. А. Кондрацька, В. О. Смікал та ін./ За ред. О.П.Рудницької. К.: ЕксОб, 2000. Ї 207 с.
32. *Чмихов М.О.* Давня культура. Навч. посіб. – Київ: Либідь, 1994.
33. *Шевнюк О.Л.* Українська та зарубіжна культура. – К., 2002.
34. *Шейко, В.М., Тишевська, Л.Г.* Історія української художньої культури : підручник. – Харків: ХДАК, 1999.
35. Українська культура: історія та сучасність: Навч. посіб./ За ред. Черепанової С.О.– Львів: Світ, 1994.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання : семінарські заняття, модульні роботи, контрольні роботи.